

Bursa Çamlıca ve Kabulbaba Köylerindeki Bektâşi Mezar Taşları

Bektashi Gravestones in Camlica and Kabulbaba Villages of Bursa

Hatice Kübra AYDIN

ORCID: [0009-0007-1465-0281](https://orcid.org/0009-0007-1465-0281)

E-Posta: kubrabudak90@hotmail.com

Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye
Independent Researcher, Ankara, Türkiye

Abdulkadir DÜNDAR

ORCID: [0000-0002-2713-6675](https://orcid.org/0000-0002-2713-6675) | ROR ID: <https://ror.org/01wntqw50>

E-Posta: abdulkadirdundar@yahoo.com

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi,
Ankara, Türkiye
Ankara Üniversitesi, Faculty of Divinity, History of Turkish and Islamic Art,
Ankara, Türkiye

Atıf Bilgisi | Citation

Aydın, Hatice Kübra. Dündar, Abdülkadir. "Bursa Çamlıca ve Kabulbaba Köylerindeki Bektâşi Mezar Taşları". Dini Araştırmalar 69 (Aralık 2025), 395-429. <https://doi.org/10.15745/da.1755713>

Aydın, Hatice Kübra. Dündar, Abdülkadir. "Bektashi Gravestones in Camlica and Kabulbaba Villages of Bursa". Religious Studies 69 (December 2025), 395-429. <https://doi.org/10.15745/da.1755713>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi | Date of Submission: 01.08.2025

Kabul Tarihi | Date of Acceptance: 21.12.2025

Yayın Tarihi | Date of Publication: 31.12.2025

Değerlendirme: Date of Publication:
İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Double anonymized - Two External
Benzerlik Taraması: Plagiarism Checks:
Yapıldı - İntihal.net Yes - İntihal.net

Yapay Zekâ Bildirimi: Declaration of AI Use:
Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir The author declared that no AI-assisted technologies were used in the creation of this article.

Çıkar Çatışması: Conflicts of Interest:
Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Grant Support:
Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Telif Hakkı & Lisans: Copyright & License:
Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Bildirim: Complaints:
diniarastirmalar98@gmail.com diniarastirmalar98@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın ana konusu; Bursa ili Mustafakemalpaşa ilçesine bağlı Çamlıca ve Kabulbaba köylerinde yer alan Veli Dede ve Kabul Baba türbelerinin hazirelerinde bulunan Osmanlı dönemine ait toplam sekiz adet mezar taşının saha çalışmasıyla detaylı bir şekilde incelenmesidir. Çalışmamızın temel amacı ise tarihi birer belge ve sanat eseri niteliği taşıyan bu mezar taşlarının korunmasına katkı sunmaktır. Aynı zamanda Türk sanat tarihi ve kültürel mirası açısından taşıdıkları önemi vurgulamaktır. Makaleye konu olan mezar taşları; biçimsel özellikleri, süsleme unsurları ve üzerindeki yazılar bakımından değerlendirilmiş, Türk sanat tarihi açısından taşıdıkları önem ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada Bektaşilik ve mezar taşlarına dair genel bilgiler verilmiştir. İkinci aşamada en erken tarihli 1190 h./ 1776-77 m. ve en geç tarihli 1332 h./ 1913-14 m. mezar taşlarının kataloglaması yapılmıştır. Üçüncü aşamada ise bu taşlar; biçim, süsleme, yazı türü ve metin içerikleri açısından incelenmiş, ait oldukları dönemlerin özellikleriyle karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmiştir. Üç tanesi 18., üç tanesi 19. ve iki tanesi 20. yüzyıllara tarihlenen bu mezar taşları yapıldıkları dönemlerin biçim ve süsleme özelliklerini yansıtmaktadır. Mezar taşları gövde biçimleri bakımından başlıklı prizmatik dikdörtgen plaka formunda olup baş şâhidelerdeki başlık biçimleri oldukça çeşitlidir. Mezar taşlarının gövdesinde yer alan yazılarda Bektaşilikle ilgili ifadelere rastlanması, taşlarda kullanılan tac biçimleri ve teslim taşı gibi semboller, bu mezar taşlarının Bektaşilikle olan bağını ortaya koymaktadır. Tek bir mezar taşında birden fazla Bektaşî unsura yer verilmiş olması, taşın tarikatla olan ilişkisini daha da kuvvetlendirmektedir. İncelediğimiz mezar taşlarında; bir mezar başlığı 4 dilimli Edhemi, 6 mezar başlığı 12 dilimli Hüseyini ve bir mezar başlığı Elifi tacdır. İncelediğimiz mezar taşı kitabelerinde başlangıç sözü olarak “Hû” ve “Hüve”l-Bâkî gibi sözcüklerin yazılı olduğu tespit edilmiştir. Bu tür ifadeler, mezar taşlarının tasavvufi bir çevreye ait olduğunu gösteren sembolik dilin önemli bir parçasıdır. Aynı şekilde kitabelerde geçen “pîr”, “baba”, “dervîş”,

“dede”, “halîfe”, “dergâh” gibi tasavvufî unvanlar ve motif unsuru olarak teslim taşı gibi öğeleri içermeleri bakımından, Bektaşî kültürünü, tarihsel arka planını ve sosyal yapısını yansıtan önemli belgeler niteliğindedir. Türk Sanatı içerisinde yer alan Bektaşî mezar taşları, diğer tarikatlara ait mezar taşlarına kıyasla farklı üslup ve içerikleriyle bu yönden dikkat çekmektedir. Çamlıca ve Kabul Baba Türbelerinin hazirelerinde incelediğimiz bu mezar taşları; Bektaşî kültürünü, kıyafet unsurlarını, süslemelerini ve kendine has ifadeleri barındırması bakımından Mustafakemalpaşa ilçesindeki aynı döneme ait diğer mezar taşlarından ayrılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Türk İslam Sanat Tarihi, Mezar Taşları, Bektaşî, Çamlıca, Kabul Baba

Abstract

This study provides a detailed examination of eight gravestones from the Ottoman period found in the cemeteries of the Veli Dede and Kabul Baba tombs, located in the villages of Çamlıca and Kabulbaba within the Mustafakemalpaşa district of Bursa Province. The primary aim is to contribute to the preservation of these historical artifacts, which serve as important documents of art and cultural heritage. This analysis also seeks to underscore their significance in the context of Turkish art history. The gravestones evaluated in this study have been assessed based on their formal characteristics, decorative elements, and inscriptions, with a focus on their relevance to Turkish art history. The investigation is structured into three distinct stages: first, an overview of Bektashism and its relationship with gravestones; second, a catalogue of gravestones dated from 1190 AH (1776-77 AD) to 1332 AH (1913-14 AD); and lastly, an in-depth examination of these gravestones in terms of form, decoration, inscription types, and textual content, alongside a comparative evaluation of their characteristics relative to their historical periods. The examined gravestones include three from the 18th century, three from the 19th century, and two from the 20th century, each reflecting the formal and decorative traits of their respective eras. The gravestones are primarily prismatic rectangular slabs with capitals, displaying a variety of capital forms. Notably, inscriptions on the gravestones reveal expressions tied to Bektashism, evidenced by crown shapes and symbols such as the teslim taşı (surrender stone), highlighting the connection to Bektashi beliefs. Among the gravestones analyzed, one features a 4-pointed Edhemi crown, six exhibit 12-pointed Hüseyîni crowns, and one showcases an Elîfi crown. The epitaphs observed initiate with phrases such as ‘Hû’ and ‘Hüve'l-Bâkî’, which are crucial elements of the symbolic language indicating a Sufi context. Furthermore, these inscriptions encompass titles associated with Sufism, such as ‘pîr’, ‘baba’, ‘dervîş’, ‘dede’, ‘halîfe’, and ‘dergâh’. The presence of the teslim stone as a recurring motif underscores their significance as artifacts reflecting Bek-

tashi culture, its historical context, and social dynamics. The Bektashi gravestones within Turkish art merit attention due to their distinctive styles and content compared to gravestones from other orders. The gravestones located in the cemeteries of Çamlıca and Kabul Baba Tomb reveal unique elements of Bektashi culture, including clothing motifs, decorative features, and distinctive expressions. This study not only contributes to the preservation of these historical documents but also enhances our understanding of their significance within the broader framework of Turkish art history.

Keywords

Turkish Islamic Art History, Tombstones, Bektashi, Çamlıca, Kabul Baba

Giriş

Mezar taşları yalnızca ölen kişinin kimliğini değil; aynı zamanda bulundukları coğrafyanın tarihini, kültürünü ve inanç yapısını yansıtan, bu yönüyle de geçmişe dair önemli bilgiler veren arşiv belgeleri niteliğindedir. Ayrıca Osmanlı dönemi mezar taşları, Osmanlı devletinin bizlere bıraktığı en somut kültür ve medeniyet miraslarından biridir. Yansıttıkları sanat anlayışı, zarafet, ince düşünce ve toplumsal olgunlukla birlikte; yüksek kültür, gelenek ve medeniyet birikiminin geçmişten bugüne taşıyıcısı konumundadır. Bu yönüyle Osmanlı mezar taşları, eşsiz birer kültür hazinesi olarak değerlendirilmektedir.¹

Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesine bağlı Çamlıca ve Kabul Baba köylerinde yer alan Bektaşî mezar taşları, Bektaşî geleneğini devam ettirmeleri ve bu geleneğin sembolik dilini taşlara yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Tespitlerimize göre bu köylerdeki Bektaşî mezar taşları şu ana kadar herhangi bir çalışmada yer almamıştır. Bu çalışmamızla hazirelerde yer alan 8 adet mezar taşı detaylı bir şekilde incelenmiş; ait oldukları dönem içerisindeki benzer örneklerle karşılaştırılarak sanat tarihi açısından önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anadolu'da tasavvufî hayatın temelleri, Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan önce gerçekleşen göçlerle birlikte atılmıştır. Bu göçler sırasında Anadolu'ya gelen pek çok mutasavvıf, kırsal alanlara veya tenha bölgelere yerleşmiş; burada ziraat ve hayvancılıkla uğraşırken aynı zamanda kurdukları zâviyeler etrafında yerleşim alanları oluşturarak bu bölgelerin iskâna açılmasına katkı sağlamışlardır. İçlerinde gazilerle birlikte fetihlere katılanların da yer aldığı bu dervişler, hudut boylarında kurdukları tekkelerle seferler sırasında Osmanlı ordusunun harekâtını kolaylaştırmıştır. Sûfîler, Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde sergiledikleri özveri ve yapıcı tutumları sayesinde devlet erkânının desteğini kazanmış; yerleştikleri topraklara resmen iskân edilmeleri için kendilerine beratlar verilmiş, bazıları adına yeni zâviyeler

¹ Onur Çetin, "Osmanlı Mezar Taşları Etrafında Gelişen Kültür ve Medeniyet Dünyası Üzerine Bir İnceleme (Eyüp Örneği)", *Anadolu Akademî Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2009), 114.

kurulmuş, vakıflar tahsis edilmiş ve vergi muafiyeti sağlanmıştır.² Çalışmamızda yer alan Veli Dede ve Kabul Baba'nın da, Horasan erenleri, Alperenler ve diğer Türk dervişleri gibi Çamlıca ve Kabulbaba köylerinin iskân ve imarında etkin rol oynamış Anadolu erenlerinden olduğu varsayılmaktadır.

Bugün bilinen tarikatların 12. yüzyıldan sonra kurulmuş oldukları düşünülmektedir. Bektaşî, Mevlevî, Kadirî, Nakşibendî, Rifaî gibi tarikatların kurucuları da bu yüzyıldan sonra yaşamıştır. Tarikat kurucuları olarak bilinen bu şahsiyetler- tıpkı mezheplerde olduğu gibi- bir tarikat kurmak için faaliyet göstermiş değillerdir. Asıl gayeleri; tasavvufi meselelerde insanlara faydalı olmak, sohbetleri ve eserleri aracılığıyla fikirlerini paylaşmak ve irşat görevini yerine getirmek olmuştur.³ Bektaşiliğin, XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelip Sulucakaracahöyük'te (bugünkü Hacıbektaş'ta) dergâhını kuran Yesevi dervişlerinden Hacı Bektaş-ı Veli ile vücuda geldiği bilinmektedir.⁴

İslamiyet öncesi Türk gelenekleriyle yakından ilişkili olan kıyafet ve semboller, yüzyıllar boyu kültürel mirasa sahip toplumların değişim süreçlerinde önemli rol oynamıştır. Bu durum, toplumların yeni yaşam biçimleri ve kültürlerle karşılaştıklarında eski kültürel varlıklarını tamamen terk etmediklerini; aksine, yeni kültürlerini eski yaşantılarına uyarlayarak muhafaza ettiklerini gösteren sosyolojik bir gerçektir. Bektaşî velilerinin, tarikat büyüklerinin veya şeyhlerinin kerametlerinin ve menkıbelerinin anlatıldığı menâkıbnameelerde; tabiat kültürlerinden Şamanist unsurlara, Budist ve Maniheizt unsurlardan Anadolu kültür kalıntılarına kadar çok çeşitli motiflere rastlanmaktadır.⁵ Bu motif ve semboller tarikatların gündelik yaşantılarda ve hiyerarşik yapılarında kullanıldığı gibi mezar taşlarında büyük bir kültürel miras olarak hayat bulmuştur.

² Reşat Öngören, "Osmanlı Türkiye'sinde Tarikatlar", *Türkiye'de Tarikatlar*, ed. Semih Ceylan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 55.

³ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1922), 51.

⁴ Öngören, "Osmanlı Türkiye'sinde Tarikatlar," 61.

⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam öncesi Temelleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 279-282.

Bektaşî mezar taşları, diğer tarikat mezar taşlarına göre farklı üslup ve içeriği ile dikkat çekmektedir. Bektaşîliğin inanç sistemi, kültürel yapısı, kıyafetleri ve bu kıyafetlerindeki birtakım semboller mezar taşlarına da yansımıştır. Tarikat mensuplarının kullandıkları, sarıklı başlıklar arasına dâhil edilen ve tarikat mensuplarınca kullanılan başlıklar genel olarak “tac-ı şerîf” olarak adlandırılmıştır. Destarın kullanılmadığı sade örneklerin de yer aldığı tarikat başlıklarının ekserisinde, başlığı farklı şekillerde saran destara yer verilmiştir.⁶

Bektaşilikte tac, önemli bir giysi ve semboldür. Tac giymek, Bektaşilikte olgunluğa ulaşmak için yerine getirilmesi gereken yedi farzdan biridir ve özel bir törenle giydirilir. Tac aynı zamanda marifetin simgesi olarak görülür ve mürşit olabilmenin gereğidir.⁷ Bektaşî tacları, kubbelerindeki dilim sayılarına göre adlandırılmıştır. Taclarda görülen dilimlerin sayısı, Bektaşî felsefesindeki bazı sayıların özel anlamlarıyla ilişkilidir. Başlıkların kubbesindeki dilimlere “terk”, bu dilimlerin kubbe tepesinde birleştiği noktaya ise “mühür” veya “gül” adı verilmektedir. Örneğin, kubbesi 12 terkli olan taclar "Hüseyni Tac" olarak adlandırılır. Bu on iki terk; On İki İmam'ı, on iki postu, on iki hizmeti ve takvimsel olarak yılın on iki ayını sembolize etmektedir. Dört terkli taclar "Edhemi Tac" olarak adlandırılır ve her bir terk tasavvuf felsefesinin bel kemiği oluşturan “şeriat- tarikat- marifet ve hakikat” ilkelerini simgelemektedir. Bir diğer sembolik manası ise “Allah” ve “Muhammed” lafızlarının dörder harften meydana gelmesi ve kutsal kitapların sayısının dört oluşu gibi anlamı vardır. Yedi terkli olanlar ise "Şemsi Tac" olarak isimlendirilir.⁸ Üstü sivri olup iki terkten oluşan elife benzediği için Elifi Tac denilen başlığı da Bektaşîler kullanmıştır.⁹ Her terkin öncesinde “elif” sonunda “mim” harfi vardır. Buna göre ilk harf “elif” Hz. Âdem'i, son harf olan “mim” ise Hz. Peygamber'i simgeler. Böylece iki terk, zâhir ve bâtın dengesini işaret eder.¹⁰ Ayrıca, Nurhan Atasoy,

⁶ Emine Güzel, *Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 122.

⁷ Fahri Maden, “Bektaşilikte Giysi ve Sembol Olarak Tâc”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 60 (Aralık 2011), 66-67.

⁸ Güldane Gündüzöz, *Tasavvuf Kültüründe Tâc Sembolizmi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 136.

⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2023), 110.

¹⁰ Gündüzöz, *Tasavvuf Kültüründe Tâc Sembolizmi*, 135.

Derviş Çeyizi adlı eserinde, Bektaşilerin Elifi tac giydiklerini, günümüze ulaşan mezar taşlarından örnek vererek belirtmiştir.¹¹ Mezar taşlarındaki bu başlıklar, dervişin aidiyetini, manevi yolunu ve ulaştığı mertebeyi temsil eden kalıcı bir semboldür. Bu, yaşayanlar için de bir aidiyet ve kimlik göstergesi olmuştur.¹²

Mezarlıklarda defnedilmiş kişilerin mezarlarının baş ve ayak uçlarına dikilen mezar taşları, yalnızca bir kimlik göstergesi olmakla kalmaz; aynı zamanda burada yatan şahısların sosyo-kültürel kökenleri, meslekleri ve inanç sistemleri hakkında da önemli ipuçları sunar. Bu durum, tarikat mensupları için de geçerlidir. Nitekim mezar taşlarında kullanılan tarikat başlığı formları sayesinde bu tarikatın dayandığı toplum tabakaları hakkında somut bilgiye sahip olmak mümkün olmaktadır.¹³ Bektaşî başlığının bulunduğu mezar taşlarından elde edilen veriler bu başlıkların efendi, ağa, hacı, hafız, derviş, dergâh aşçısı, dergâh vekili, türbedar, tekke postnişini ve tarikatın büyüklerinden olduğunu belirten dede, baba ve halife konumundaki kimselerce kullanıldığını göstermektedir.¹⁴

Her tarikat ve tekkenin kendine özgü evrâd-u ezkârı ve seyr-u sülûku¹⁵ olduğu gibi mezar ve mezar taşlarının da kendilerine mahsus bir yazı içeriği oluşmuştur. Tarikat mezar taşlarında, taşın gövdesinde yer alan metinlerde mutlaka tevhidi belirten sözler, yani "Hû, Hûve'l-Bâkî, Hûve'l-Hayyû'l-Bâkî, Hûve'l-Hallâkû'l-Bâkî ya da Besmele-i Şerîfe" ile başlamaktadır. Mevtanın bağlı bulunduğu tarikat silsilesi, şeyhi, şeyhinin şeyhi, manevi mertebesi bazen de seyrinde geldiği yer "Post-nişîn, Ârifbillâh, Kutbu'l- A'zam, eş-Şeyh" gibi unvan ve tabirlerle ifade edilmiştir. Bu taşlarda tarih düşürmeye sıkça rastlanmakta, beyit ve şiirlere diğer şâhidelerden daha fazla yer verildiği görülmektedir.¹⁶

¹¹ Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi* (İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 60.

¹² Mehmet Akif Köseoğlu, "Derviş Başlıklarının Mezar Taşlarına Yansımaları", *İstanbul'un Simge Taşları*, haz. Fatih Dalgacı (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2019), 267.

¹³ Güzel, *Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri*, 122.

¹⁴ Güzel, *Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri*, 212-213.

¹⁵ Evrâd-u ezkâr, tarikat mensuplarının ruhî olgunlaşma sürecinde düzenli olarak yerine getirdikleri dua ve zikir uygulamalarıdır; seyr-u sülûk ise müridin manevi olgunluğa ulaşmak amacıyla müridinin rehberliğinde takip ettiği ruhî eğitim ve arınma sürecidir.

¹⁶ Hicabi Gülgen, *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,

Ayrıca, Bektaşîlerin boyunlarına astıkları “teslim taş”nın izleri mezar taşlarında da görülmektedir. Bektaşî babalarının göğüslerinde taşıdığı bu taş genellikle on iki köşelidir ve her bir köşe, On İki İmam’ı simgelemektedir. Rivayetlere göre, Kırşehir’de Hacı Bektaş Veli’nin zehirlendiği bir vakıada, kendisine verilen zehri kusarak hayatta kaldığı ve bu kusmuğun taşa dönüştüğü anlatılır. Bu olayın ardından ona duydukları bağlılığı göstermek isteyen pirlerin o taşa izafeten teslim taşlarını boyunlarında taşımaya başladıkları belirtilmiştir.¹⁷ Zamanla bu taş Bektaşî geleneğinin sembollerinden biri haline gelmiş ve mezar taşı bezemelerinde kendine yer bulmuştur. Gölpınarlı, “teslim” kelimesinin anlamını; esenliğe ulaşmak, kulun iradesini Tanrı’ya teslim etmesi ve kendisinde hiçbir varlık görmemesi şeklinde açıklamaktadır. Ona göre teslim taşı, bu teslimiyetin sembolü olarak göğüs hizasında, kalbin üzerine gelecek şekilde sarkıtılır. Bu taş, dervişe ya da muhibbe baba tarafından tekbir getirilerek takılır.¹⁸ Araştırmalarımız neticesinde incelediğimiz mezar taşlarında, teslim taşı motifinin genellikle taşın boyun kısmında ya da mezar kitabesinin üst bölümünde yer aldığı görülmektedir.

18. yüzyıl başlarından itibaren Batı etkisi, sanatın tüm alanlarında olduğu gibi mezar taşı süslemelerin de kendini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde soyut, geometrik, bitkisel motiflerin yerini; natüralist üslupta işlenmiş, daha gerçekçi çiçek kompozisyonları almıştır.¹⁹ 18. yüzyılın sonları ile birlikte 19. yüzyılda Osmanlı Döneminin içerisinde bulunduğu idari ve ekonomik sıkıntılar mezar taşlarına ve mezarlıklara da yansımıştır.²⁰ Bu yüzyıllarda zengin kesimin yaptırdığı mezar taşlarında abartılı ve yoğun bir tezyinat göze çarparken, kırsal bölgelerde bulunan mezar taşlarında sadelik öne çıkmaktadır.

2009), 434-35.

¹⁷ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyim ve Terimler Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), 3/476.

¹⁸ Gölpınarlı, *Tasavvufun Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 320.

¹⁹ Gülgen, *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri*, 204.

²⁰ Hans-Peter Laqueur, *Hüve'l-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, çev. Selahattin Dilidüzgün (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997), 71.

1. Çamlıca- Veli Dede Tarihçesi

Göçmen iskânı yönünden önemli merkezlerden biri olan Bursa, Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce (1342) ilçesi olan Mustafakemalpaşa'da Rumlar yaşamaktaydı.²¹ Orhan Bey'in Bursa'yı fethettiği dönemde kentte Yahudi nüfusunun varlığı bilinmekte olup, ilerleyen yıllarda bu nüfus artarak varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarına gelindiğinde ise Mustafakemalpaşa ilçesinde yaklaşık 90 Yahudi'nin yaşadığı tespit edilmektedir. Öte yandan, 16. ve 17. yüzyıllarda Anadolu'da meydana gelen Celâlî isyanları sırasında güvenli bölgelere sığınan Ermeni nüfusun bir kısmı Bursa'nın çeşitli ilçelerine yerleşmiş; burada yeni köyler kurarak iskâna açılan bölgelerde kalıcı hâle gelmişlerdir. 19. yüzyılda da Ermenilerin Bursa'ya yönelik göç hareketlerinin devam ettiği görülmektedir.²² Mustafakemalpaşa ve çevresindeki köylerin nüfus yapısı, 1854–1856 Kırım Savaşı ve 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında bölgeye yerleştirilen göçmenlerle önemli ölçüde şekillenmiştir. Bu kapsamda Kırım, Kafkasya ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerin yanı sıra Yörük ve Çerkez toplulukları da bölgeye iskân edilerek demografik çeşitliliğe katkıda bulunmuşlardır.²³ Dolayısıyla bu nüfus çeşitliliğinin mezar taşlarına yansımış olması muhtemeldir.

Mustafakemalpaşa ilçesinin güneydoğusunda yer alan Çamlıca Köyü (günümüzde Çamlıca Mahallesi), 2013 yılı öncesine kadar kırsal köy statüsünde olan, günümüzde ise mahalle olarak tanımlanan küçük bir yerleşim yeridir. Köyün kuruluşuna dair doğrudan yazılı bir arşiv kaydına ulaşılamamaktadır. Ancak 1898/1899 tarihli sâlnâmede, Kirmasti'nin (günümüz Mustafakemalpaşa) sınırlarının genişletildiği ve bu kapsamda Çamlıca Köyü'nün de dâhil olduğu bölgenin nahiye statüsüne kavuştuğu belirtilmektedir.²⁴ Aynı dönemde gerçekleşen yoğun göçlerin sonucunda, Çamlıca civarında birçok yeni köy ve yerleşim yerinin kurulmuş

²¹ Raif Kaplanoğlu, "1844 Yılında Temettuat Defterlerine Göre: Kirmasti/ M.Kemalpaşa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı", *Mustafakemalpaşa (Kirmasti) Sempozyumu (7-8-9 Ekim 2011) Bildirileri*, ed. Sezai Sevim (Bursa: Mustafakemalpaşa Belediyesi, 2013), 155-156.

²² Raif Kaplanoğlu- Ozan Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi* (Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2013), 26-28.

²³ İsmail Yaşayanlar, *19. Yüzyılda Kirmasti (Mustafakemalpaşa) Kazası'nın Sosya-Ekonomik Durumu* (Bursa: Mustafakemalpaşa Belediyesi, 2013), 55.

²⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), *Hüdavendigar Vilayeti Salnâmesi (HVS)*, Def'a 25 (Bursa: Matbaa-i Vilayet, H.1316), 292.

olması, Çamlıca Köyü'nün kuruluşunun 19. yüzyıla tarihlendirilebileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak yaptığımız çalışmalarda köyün tarihini belirlemede en önemli kaynak, türbe haziresinde yer alan mezar taşlarının kitabeleri olmuştur. Bu kitabelerin incelenmesi neticesinde, köyün 18. yüzyıla dayandığı tespit edilmiştir. Hatta köyün tarihî geçmişinin 18. yüzyılın başlarına kadar indirgenebileceğini ortaya koymaktadır.

Çamlıca, tarihsel olarak doğrudan Alevi-Bektaşî kimliğiyle anılmasa da köy mezarlığında yer alan (Kat. No: 1 ve 2) mezar taşlarının sembol dili ve form özellikleri Bektaşî sanat geleneğiyle ilişkisini düşündürmektedir. Bu taşlarda dikkat çeken sade tasarım anlayışı, soyut motifler ve bazen mistik öğeler barındıran yazıt düzeni görülmektedir. Bu durum, köyde zamanla oluşmuş ya da komşu yerleşimlerin etkisiyle gelişmiş bir Bektaşî estetik duyarlılığına işaret etmektedir.²⁵

1.1. Veli Dede Türbe Haziresi Bektaşî Mezar Taşı Kataloğu : Çamlıca köyündeki Veli Dede Türbesinin girişinde tarihçe levhası asılıdır. Tarihçede yazılı olduğu gibi daha önce sade bir mezar olan yatır binası 2007 yılında hayırseverlerin katkılarıyla sekiz köşe üzerine inşa edilen kubbeli bir türbe yapılmıştır. Köyün eski imamlarından Sami Ulutaş'la yapılan görüşmede 1962-63 yıllarında var olan mezar taşlarının bugün yerlerinde olmadığını dile getirmiştir.²⁶ Günümüzde bu mezar taşlarından sadece iki tanesine ulaşılmıştır.

²⁵Raif Kaplanoğlu, "Bursa ve Çevresinde Alevi/Bektaşî Kültürü", *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, ed. Nilüfer Alkan Günay (İstanbul: Os-mangazi Belediyesi Yayınları, 2019), 674.

²⁶ Elif Uğur, "Mustakemalpaşa'nın Gönül İklimine iz Bırakanlar: Dedeler", *Mustakemalpaşa'da İz Bırakanlar Sempozyumu*, ed. Mefail Hızlı-Doğan Yavaş (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2015), 124.

Foto 1: Veli Dede Türbesi

Katalog No: 1

Bulunduğu Yer: Veli Dede Türbesi Haziresi – Çamlıca Mahallesi

İnceleme Tarihi: 05/05/2019

Kimliği: Derviş Ali Dede

Vefat Tarihi: 1190 h. / 1776- 77 m.

Ölçüleri: BŞ: 111x37x16 / U: 2,19 cm

Malzeme ve Teknik: Mermer / Kabartma

Yazı Dili ve Türü: Türkçe / Sülüs

Kitabe:

Ön yüz: Çûn sanadır gâh haktan derviş lakâb-ı Muhammed'dir/ Sende tekmîl oldu
erkân-ı erenlerden edeb/ Seyyidü'l- kavmi hâdimu'l- fukâra dergâh Hüseyin İmam/ Merhûm
Halife Seyyid Mehmed Dede bin Derviş Ali Dede/ Rûhlarîçûn el- Fatiha H./ sene 1190.

Arka yüz: Bakma hışımla mezarım taşına/ Kimse bilmez halimi tâ gelmeyince başına/
Derviş Ahmet bilgezârı bu bâ'ya/ Fenâfillah olub göçtü bekâya.

Yan yüz: Ya Allah Ya Muhammed/ Ya Ali pirimiz Sultan/ Hac-ı Bektaş-ı/ Veli göricek-
ler/ Demine Hû.

Foto 3: Derviş Ali Dede Baş Şâhidesi

Foto 2: Derviş Ali Dede Baş Şâhidesi

Genel Özellik ve Süsleme: Dikdörtgen formda olan baş şâhidenin başlığı Elifi tac şeklindedir. Tacın tepesi hafifçe sivrilmekte olup aşağı doğru çan şeklinde açılmaktadır. Bu başlık Bektaşiliğin Mevlevilikle ilişkili olduğu bir devir bulunduğunu hatırlatmaktadır. Kitabe ise baş şâhidenin üç tarafına yazılıdır. Kabartma sülüs yazı çeşidiyle yazılan kitabenin satırları dikdörtgen panolar içerisinde yer alır. Mezar taşının ön ve yan tarafındaki kitabe beş satırlı arka tarafındaki kitabe dört satırlıdır. Süs unsuru olarak ön ve arka tarafında kitabelerin sağ ve sol üst köşelerinde simetrik şekilde tek gonca gül motifi işlenmiştir. Mezarın ayak şâhidesi bulunmamaktadır.

Katalog No: 2

Bulunduğu Yer: Veli Dede Türbesi Haziresi – Çamlıca Mahallesi

İnceleme Tarihi: 05/05/2019

Kimliği: Halife Ahmed Dede

Vefat Tarihi: 1212 h. / 1797-98 m.

Ölçüleri: BŞ: 120x 37x 19 / AŞ: 124x 40x 7 / U: 2,93 cm

Malzeme ve Teknik: Mermer / Kabartma

Yazı Dili ve Türü: Türkçe / Sülüs

Kitabe:

Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali Ya Velî/ Pîr Sultân Hâc-ı Bektaş-ı Velî/ Belgizer (bil-gezâr) es-Seyyid Dervîş Halil Dede/ Seyyidü'l-kavm Hâdimu'l- fukarâ merhûm/ es-Seyyid Halîfe Ahmed Dede/ Rûhîcûn el- Fâtîha H. sene 1212.

Foto 4: Halife Ahmed Dede Baş Şâhidesi

Foto 5: Halife Ahmed Dede Ayak Şâhidesi

Genel Özellik ve Süsleme: Dikdörtgen formda olan baş şâhidesi, kitabenin son iki satırında genişlemektedir. Başlığı 12 terkli Hüseyini tâc şeklindedir. Kitabe ise baş şâhidenin ön tarafına yazılıdır. Kabartma sülüs yazı çeşidiyle yazılan kitabenin satırları dikdörtgen panolar içerisinde yer alır. Kitabe altı satırdan oluşmaktadır. Mezarın ayak şâhidesi dikdörtgen formda yukarı doğru sivrilmiştir. Mezarın baş ve ayak şâhidesinde süs unsuruna rastlanmamaktadır.

2. Kabulbaba- Kabul Baba Türbesi

Bursa ili Mustafakemalpaşa ilçesine bağlı Kabulbaba Mahallesi, tarihî ve kültürel dokusuyla dikkat çeken, Alevi-Bektaşî geleneğinin izlerini günümüze taşıyan bir kırsal yerleşimdir. Köy adını, halk arasında keramet sahibi bir veli olarak kabul edilen “Kabul Baba”dan almakta; bu şahsa izafe edilen türbe, köyün doğusundaki yüksekçe bir tepe üzerinde yer almaktadır. Türbe, geçmişten bugüne yerel halk için ziyaret ve dua mekânı işlevi görmeye devam etmektedir.²⁷ Klasik türbe mimarisine sahip olup kubbeli ve yeşil renklidir. İçerisinde ortada Kabul Baba’nın sandukası yer almaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun özellikle Tanzimat ve sonrasında Rumeli’den Anadolu’ya yönelen göç dalgaları kapsamında Alevi-Bektaşî inancına mensup toplulukları Batı Anadolu’ya iskân ettiği bilinmektedir. Kabul Baba da bu iskân politikalarının bir sonucu olarak, heterodoks inanç sistemine sahip Türkmen toplulukların yerleştiği ve kendi dinsel yapısını yeniden inşa ettiği bir örnek teşkil etmektedir.²⁸

Kabul Baba olarak anılacak Ali Dede Edirne’de Rûmî 1014/ Miladi 1605 yılında doğmuştur. Babası Manisalı Müfnisa Semerci Dede vefat ettikten sonra Hurpeşeli Mustafa Efendi’nin tedrisatından geçerek ilmi eğitimini tamamlamıştır. Bir dönem Edirne Şer’iyye Mahkemesi

²⁷ Mustafa Uluocak, “Kabul Baba Köyü Maktel-i Hüseyin Nüshasında Keramet Motifleri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 8 (2019), 137.

²⁸ Kaplanoğlu, “Bursa ve Çevresinde Alevi/Bektaşî Kültürü”, 674.

başkatipliği görevinde bulunmuş ardından Rifaîyye Tarikatı şeyhlerinden İbrahim Ecel Hazretlerinden tarikat icazeti alarak hilafet makamına yükselmiştir. Aynı zamanda Edirne Hazine-darı görevini üstlenmiştir. Bu süreçte kendi evini Rifaîyye dergahına tahsis etmiş ve tarikat faaliyetlerini burada icra etmiştir. Daha sonra Post-nişîn Murtaza Dede'den Bektaşî tarikatı hilafetini almıştır ve böylece Bektaşî mektebine intisab etmiştir. 1645 yılında Bursa Şeriat Mahkemesi Baş Katipliğine atanmıştır. Ardından Kestelek Hakimliği görevini yürütmüştür. Görevinden ayrıldıktan sonra, “baba” unvanıyla bugün Kabalbaba olarak anılan ve eski adı Fuzulfakih ya da Fadıl-faki olan köy halkının arasına karışmış, burada bir dergâh inşa ettirmiştir. Bu dergâh, Osmanlı resmî makamlarınca da tanınmış ve kayıt altına alınmıştır. Kabul Baba, köydeki dergâhta hem Bektaşî dedeliği yapmış hem de “el verme” geleneğini sürdürmüştür. Dergâh, onun ilmi ve irfanı doğrultusunda zamanla bir ocak hâline gelmiş; bu ocaktan yetişen dede silsilesi günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Kabul Baba Dergâhı'nda, Ehlibeyt'e bağlılık esas alınmış; Alevilik bir yol, Bektaşilik ise tarikat olarak benimsenmiştir. Kabul Baba, 1679 yılında vefat etmiştir.²⁹ 1826 yılında tüm Bektaşî tekkeleri kapatılırken, bazı kayıtlara göre Kabul Baba Tekkesi ehli sünnet olduğu için kapatılmamıştır. Bazı kayıtlara göre de harap olduğu için kapatılmamıştır.³⁰ Türbenin hazire kısmındaki mezar taşlarından anlaşılacağı üzere dergâh faaliyetlerini sürdürmektedir. Hazirede altı adet Osmanlı dönemine ait mezar taşı bulunmaktadır. Bu tarihsel ve kültürel unsurların tamamı, Kabalbaba köyünü yalnızca coğrafi bir yerleşim olmaktan çıkararak, Alevi-Bektaşî geleneğinin taş mimaride ve mezar taşı estetiğinde temsil edildiği önemli bir yerleşim birimine dönüştürmektedir.

²⁹ Barış Yahşi, “Kabalbaba Zatı ve Kabalbaba Köyü'ne Etkisi”, *Mustafakemalapaşa'da İz Birakanlar Sempozyumu*, ed. Mefail Hızlı- Doğan Yavaş (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2015), 180-81.

³⁰ Kaplanoğlu, “Bursa ve Çevresinde Alevi/Bektaşî Kültürü”, 674.

Foto 6: Kabul Baba Türbesi

2. 1. Kabul Baba Türbe Haziresi Bektaşı Mezar Taşı Kataloğu

Katalog No: 3

Bulunduğu Yer: Kabul Baba Türbesi Haziresi- Kabul Baba Mahallesi

İnceleme Tarihi: 05/05/2019

Kimliği: -

Vefat Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Ölçüleri: BŞ: 55x 24x 4 / AŞ: 57x 18x 2

Malzeme ve Teknik: Mermer / Kabartma

Yazı Dili ve Türü: Türkçe / Talik

Kitabe:

Hû/ İrci'î emri irûb Ahmed Babaya nâgehân/ Mâtem tutmak gerek evlâd-ı insan her
ân/ Kime....Hüseyin/ Çare ne elbet içre hiç var mıdır meyyite(?).

Foto 7: Kimliği Belirsiz Mezarın Baş Şâhidesi

Foto 8: Kimliği Belirsiz Mezarın Ayak Şâhidesi

Genel Özellik ve Süsleme: Dikdörtgen formda olan baş şâhidesinin başlığı 12 dilimli destarsız Hüseyni tac şeklindedir. Baş şâhidesi kırılmış olup sonradan harçla birleştirilmiştir. Yarım kalan kitabeden de anlaşılacağı üzere mezar taşının aşağı kısmı betona gömülü halde-dir. Bu yüzden kimin mezarı olduğu bilinmemektedir. Hüseyni tacı olduğu için ölen kişinin erkek olabileceğini söyleyebiliriz. Kitabe taşın iç yüzünde yer almaktadır. Kabartma talik yazı ile yazılan kitabenin satırları dikdörtgen panolar içerisinde mail olarak yer almaktadır. Mezar taşının baş ve gövde kısmının arasında yer alan boyunda Bektaşilerin boyunlarına taktıkları teslim taşı formu yer almaktadır. Onun hemen sağında talik hatla “Hû” yazısı yer alır. Ayak şâhidesi tepeliği sivri olup dikdörtgen formundadır. İç yüzünde ucu sağa meyilli olarak nakşedilmiş servi ağacı motifi vardır. Tepelik kısmında yaprak kompozisyonu nakşedilmiştir. Özellikleri itibariyle bu mezar taşının 19. yüzyıl sonlarına ait olduğunu belirtebiliriz.

Katalog No: 4

Bulunduğu Yer: Kabul Baba Türbesi Haziresi- Kabul Baba Mahallesi

İnceleme Tarihi: 05/05/2019

Kimliği: İsmail Dede

Vefat Tarihi: 1281 h. / 1864-65 m.

Ölçüleri: BŞ: 74x 25x 8 / AŞ: 67x 25x 5 cm

Malzeme ve Teknik: Mermer / Kabartma

Yazı Dili ve Türü: Türkçe / Talik

Kitabe:

Cân-ı gavseyn uçtu İsmail Dede hünkâra dek/ Azm-i râh kıldılar andan hazret-i settâra dek / Min ledün sende dâver idi sultan ‘abdine / Erdi irci’î sem’ine nûş etti câm-ı esrâra dek / Böyle zâti zî-kerem görmüş değildi bu cihân / Beşler itti yek nüfûsu gökteki seyyâre dek / Bu cemden postuna çıktı Sultan Ahmet Dedeyi/ Lahmin lahmindir yordu muhakkak ol yâra dek/ İki yüz seksân birinde cûş dedi tarihini/ Derviş canân etti o cân gûlzâre dek.

Foto 10: İsmail Dede Baş Şâhidesi

Foto 9: İsmail Dede Ayak Şâhidesi

Genel Özellik ve Süsleme: Dikdörtgen formda olan baş şâhidesinin başlığı 12 dilimli destarsız Hüseyini tac şeklindedir. Kitabe taşın dış yüzünde yer almaktadır. Kabartma talik

yazı çeşidiyle on satırlı mail olarak yazılmıştır. Ayak şâhidesi tepeliği sivri olup dikdörtgen formundadır.

Katalog No: 5

Bulunduğu Yer: Kabul Baba Türbesi Haziyesi- Kabul Baba Mahallesi

İnceleme Tarihi: 05/05/2019

Kimliği: Abdurrezzâk

Vefat Tarihi: 1210 h./ 1795-96 m.

Ölçüleri: BŞ: BŞ: 75x 32x 8 cm.

Malzeme ve Teknik: Mermer / Kabartma

Yazı Dili ve Türü: Türkçe / Sülüs

Foto 11: Abdurrezzak Baş Şâhidesi

Kitabe:

Ömer Dede oğlu merhûm/ Abdurrezzâk
ruhîcûn/ el- Fâtîha sene 1210.

Genel Özellik ve Süsleme: Dikdörtgen formda olan baş şâhidesinin başlığı 12 dilimli destarsız Hüseyini tac şeklindedir. Kabartma sülüs yazı çeşidiyle 3 satır şeklinde yazılan kitabe dikdörtgen pano içerisinde yer almaktadır. Kitabenin üst orta kısmında teslim taşı motifi yer almaktadır.

Katalog No: 6

Bulunduğu Yer: Kabul Baba Türbesi Haziyesi- Kabul Baba Mahallesi

İnceleme Tarihi: 05/05/2019

Kimliği: Muhammed Ali Baba

Vefat Tarihi: 1311 h./ 1893-94 m.

Ölçüleri: BŞ: 92x 27x 9 / AŞ: 52x 26x 4 / U: 3,07 cm.

Malzeme ve Teknik: Mermer / Kabartma

Yazı Dili ve Türü: Türkçe / Talik

Kitabe:

Hû/ ‘an Ecmel oğlu Kadı karyesinden olûb/ Post-nîşîn dergâh-ı Kabûlî Baba/ Mâl-u cân ile hizmet eyleyûb/ İş bu dergâhı eyledi ihyâ/ Âkibet irci’î demî îrîşûb/ İçtî âb-ı ecelden âb-u bekâ/ Şefî’ ola ruz-u mahşerde dahi/ Zümre-i ehl-i beyti ve âl-i abâyâ/ bu dâr-ı fenâdan dârı bekâyâ/ İntikâl-ı nevm etti Muhammed Ali Baba/ sene 1311.

Foto 13: Muhammed Ali Baba Baş Şâhidesi

Foto 12: Muhammed Ali Baba Ayak Şâhidesi

Genel Özellik ve Süsleme: Dikdörtgen formda olan baş şâhidesinin başlığı 12 dilimli Hüseyni tac şeklindedir. Baş şâhidesinin boyun kısmında “Hu” yazısı yer almaktadır. Kitabesi

kabartma talik yazı çeşidiyle 13 satır halinde mail olarak yazılmıştır. Satırlar dikdörtgen panolar içerisinde. Kitabenin sağ üst köşesinde teslim taşı formu yer almaktadır. Ayak şâhidesi tepeliği sivri olup dikdörtgen formundadır. İç kısmında ucu sağa doğru meyilli servi ağacı motifi işlenmiştir. Tepeliğinde yaprak motifi kompozisyonu bulunmaktadır.

Katalog No: 7

Bulunduğu Yer: Kabul Baba Türbesi Haziyesi- Kabul Baba Mahallesi

İnceleme Tarihi: 05/05/2019

Kimliği: Hasan Baba

Vefat Tarihi: 1330 h./ 1911-12 m.

Ölçüleri: BŞ: BŞ: 102x 37x 8 / AŞ: 55x 40x 6 / U: 3,33 cm.

Malzeme ve Teknik: Mermer / Kabartma

Yazı Dili ve Türü: Türkçe / Sülüs

Kitabe:

Nâmı bâki idi Çalı köylü Hasan Baba/ Âsitâne-i Kabuli de post-nîşîn içûn/ Nîce cânlar uyardı Hak içûn Kur'ân içûn/ Gizlîce geldi geçti kimse bilmez hâlini sırrını/ Yahşi cân eyledi uğruna hândân-ı ehl-i beyt/ Mürşit âgâh idi râhında ol dilberin/ Akibet uçtu elinden câm-ı vuslat nâgehân/ koşar gibi uçtu es-sâhib-i kerem pîr safâ/ Âlem-i cemâle visâlî 21 Temmuz 1246/ Rabî'ul-evvel 1249/ Makâm-ı müktedâ-i imâmetî 7 sene 5 buçuk saat.

Foto 14: Hasan Baba Baş Şâhidesi

Foto 15: Hasan Baba Ayak Şâhidesi

Genel Özellik ve Süsleme: Dikdörtgen formda olan baş şâhidesinin başlığı 4 dilimli Horasani veya Edhemi tacı diye adlandırılan Bektaşî tacıdır. Kitabesi kabartma sülüs yazı çeşidiyle 11 satır halinde mail olarak yazılmıştır. Satırlar dikdörtgen panolar içerisinde. Ayak şâhidesi tepeliği yuvarlak olup dikdörtgen formundadır. İç kısmında servi ağacı motifi işlenmiştir.

Katalog No: 8

Bulunduğu Yer: Kabul Baba Türbesi Haziresi- Kabul Baba Mahallesi

Kimliği: Hasan el- Murtaza

Vefat Tarihi: 1332 h./ 1913-14 m.

Ölçüleri: BŞ: 84x 35x 12 / AŞ: 45x 33x 7 / U: 2.97 cm.

Malzeme ve Teknik: Mermer / Kabartma

Yazı Dili ve Türü: Türkçe / Talik

Kitabe:

Hûve'l- Bâkî/ Merdân -ı ehl-i beytine cânanı kıldı fedâ/ Çûn çâlındı boşuna tabl-ı ecel
bak kıldı/ Sâkî kevser-i Ali'den eylemişti bâde nûş/ Ehl-i aşkın derdine himmet ol bâdedir
devâ/ 'an asl Çalı köylü ismî Baba/ Murtaza post-nîşîndi tâ bu idi/ Eimme Hasan el-Murtaza/
sene 1332.

Genel Özellik ve Süsleme: Dikdörtgen form da olan baş şâhidesinin başlığı 12 terkli destarsız Hüseyini tac şeklindedir. Kitabesi kabartma talik yazı çeşidiyle 9 satır halinde mail olarak yazılmıştır. Satırlar dikdörtgen panolar içerisindedir. Ayak şâhidesi tepeliği sivri olup dikdörtgen formundadır. İç kısmında ucu sağa doğru meyilli servi ağacı motifi işlenmiştir.

Foto 17: Hasan el- Murtaza Baş Şâhidesi

Foto 16: Hasan el- Murtaza Ayak Şâhidesi

Sonuç

Bektaşî başlıklı mezar taşları örneklerine daha ziyade Antalya, İzmir, Muğla, İstanbul, Safranbolu, Bursa gibi şehirlerde; bunun yanı sıra, Osmanlı coğrafyasının Balkanlar'daki uzantılarında, özellikle Makedonya ve Yunanistan'da rastlanılmaktadır.³¹ Yapmış olduğumuz

³¹ Güzel, *Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri*, 131; Halit Çal, "17-20. Yüzyıl Mezar Taşlarında Bektaşilik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 104 (2022), 499.

saha çalışması ve inceleme sonucunda Bursa'da yer alan Çamlıca Veli Dedesi Türbe haziresinde Osmanlı Dönemine ait 2 erkek mezar taşı (Kat. No: 1, 2) ve Kabul Baba Türbesi haziresinde ise 6 erkek mezar taşı (Kat. No: 3,4,5,6,7,8) tespit edilmiştir. Sadece bir tane mezar taşının yarısı beton kaidenin altında kaldığı için kimlik bilgisi ve vefat tarihi belirlenememiştir (Kat no: 3). Ancak başlığının Hüseyini tac formunda olması, mezarın büyük olasılıkla bir erkek şahsa ait olduğunu düşündürmektedir. Mezar taşlarının en erken tarihli örneği 1190 h./ 1776/1777 m. (Kat. No:1) ve en geç tarihli örneği 1332 h./ 1913-14 m. yılına (Kat. No: 8) aittir. Hazirelerdeki mezar taşlarının 3 tanesi (Kat. No: 1,2,5) 18. yüzyıl, 3 tanesi (Kat. no: 3,4,6) 19. yüzyıl ve 2 tanesi (Kat. No: 7,8) 20. yüzyıla aittir. Mezar taşlarının tarihlerine dikkat ettiğimizde Çamlıca'daki Veli Dede Türbesindeki mezar taşları daha eski tarihlidir. Bu da bize buradaki Bektaşî dergâhının veya türbesinin Kabulbaba'daki dergâhtan daha eski olduğu bilgisini vermektedir. Ayrıca elde ettiğimiz bulgulara göre, Çamlıca köyünün tarihinin 18. yüzyılın başlarına kadar indirgenebileceğini ve köydeki mezar taşlarının tarihleri ise arşiv kaydı hükmünde olduğunu söyleyebiliriz.

Mezar taşları gövde biçimleri bakımından başlıklı prizmatik dikdörtgen plaka formundadır. Bu mezar taşı biçimi Bektaşî mezar taşlarının geneli içinde en çok tercih edilen olmuştur. Bunun sebebi Bektaşîliğin en önemli şekil unsuru olarak başlığı gösterme çabası olabilir.³² Dikkatimizi çeken bir husus olarak 1190 h./ 1777 m. tarihli Derviş Ali Dede'ye ait mezar taşının diğer örneklerle kıyasla daha hacimli oluşu ve eninin belirgin şekilde geniş olmasıdır. Bu taş, yalnızca ön yüzeyinde değil, yan yüzeyinde de kitabe barındırmasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.

Ayrıca incelediğimiz örnekler arasında 6 mezar taşına ait ayak şahidesi bulunmaktadır. Diğer ayak şahideleri zamanla kırılmış ya da yerlerinin değiştiği düşünülmektedir. Ayak şahideleri biçimsel olarak, aşağıdan yukarıya genişleyerek yükselen sivri ya da yuvarlak kemer formunda bir tepelikle sonlanan bir yapıya sahiptir. (Kat. No: 1,3,4,6,7,8).

³²Çal, "17-20. Yüzyıl Mezar Taşlarında Bektaşîlik", 511.

Baş şâhidelerdeki tarikat başlık biçimleri oldukça çeşitlidir. Bir mezar başlığı 4 dilimli Edhemi (Kat. No: 7), 6 mezar başlığı 12 dilimli Hüseyini (Kat. No: 2,3,4,5,6,8) ve bir mezar başlığı Elifi tac (Kat. No: 1)'dir. 18 – 20. Yüzyıllara ait olan mezar taşlarının serpuşlarında en sık karşılaşılan formun Hüseyini tac olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, söz konusu dönemde Hüseyinî tacın Bektaşî geleneği içinde en yaygın ve kabul gören başlık biçimi olduğunu göstermektedir.³³ İnceldiğimiz mezar taşlarındaki Hüseyinî tacların biçimi iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi terklerin bulunduğu üst kısmı yuvarlak olanlardır (Kat. No: 2,4,5). Bu tip başlığı olan mezar taşları taşrada çoğunluktadır.³⁴ İkincisi ise 12 terkli kalıplı fesi andıran başlık tipidir ve yalnız Bektaşîlere özeldir (Kat. No: 3,6,8). Bu form, karakteristik yapısıyla diğer tarikat başlıklarından kolayca ayırt edilebilmektedir. Bunun yanı sıra Elifi tac mezarlıklarda çok sık kullanılmamasına karşılık benzer özelliklere rastlanması dikkat çekmektedir. İncelediğimiz mezar taşlarında Elifi tac, 1190 h./ 1777 m. tarihli Derviş Ali Dede'ye aittir. İncelediğimiz Elifi tac örneği, literatürde daha önce çalışılmış örneklerden biçimsel olarak bazı farklılıklar göstermektedir. Genellikle üstü sivri olan bu taşların iki yanı, kulakların üstüne gelen bölüm yukarı kaldırılmış halde işlenmiştir.³⁵ İncelemiş olduğumuz mezar taşındaki Elifi tacın bu kısmı yukarı doğru kaldırılmadan nakşedilmiştir. Bu özelliğiyle diğerlerinden farklılık arz eder.

Selçuklu ve Osmanlının erken dönemlerindeki mezar taşlarında kullanılan soyut, sonsuz ve girift bitkisel kompozisyonlar³⁶ yerine somut, doğada olduğu gibi yansıtılmış bitkisel motiflere rastlanmaktadır. Mezar taşlarında görülen bezeme unsurları bitkisel bezemeler ve nesneli bezemeler olarak gruplandırılabilir. Bitkisel bezeme olarak: servi ağacı (Kat. no: 3, 6,7,8), yaprak kompozisyonları (Kat. no: 3,6), ve gül (Kat. no: 1) gibi çiçek motifleridir. Bitkisel bezemeler genel olarak ayak şâhidelerinde yoğunlaşmıştır. En erken tarihli mezar taşının baş

³³ Çal, "17-20. Yüzyıl Mezar Taşlarında Bektaşîlik", 517-528

³⁴ Çal, "17-20. Yüzyıl Mezar Taşlarında Bektaşîlik", 524

³⁵ bk. Çal, "17-20. Yüzyıl Mezar Taşlarında Bektaşîlik", 518.

³⁶ Gülgen, *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri*, 200-201.

şâhidesinde (Kat.no: 1) dikkati çeken gül motifi olmuştur. Kitabenin üstünde yer alan motif simetrik şekilde iki köşeden çıkan gül dalı ve yaprağı şeklinde işlenmiştir. Divan edebiyatında gülün Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'i temsil ettiğine inanılmaktadır.³⁷ Bu yüzden gül motifi Türk İslam sanat dallarında çokça kullanılmış ve eserlerin üzerine işlenmiştir. Mezar taşlarında en çok kullanılan motiflerden biri olan kıvrım yapraklar (Kat. no: 3,6) geç dönem Osmanlı mezar taşlarında gördüğümüz süslemelerdir. Bunlar tezyinî kompozisyonu tamamlayıcı nitelikte tepelik alınlığında yer almaktadır.

15- 16. yüzyıllarda az ama 18-20. yüzyıllarda çokça görülen³⁸ ve insan ruhunun tanrıya kavuşmasını sembolleştiren³⁹ servi ağacı motifi bazen tek başına (Kat. no: 7,8) bazen de stilize yapraklarla (Kat. no: 3,6) işlenmiştir. Servi ağacı motifi ayak şâhidesinin gövdesinde bulunmaktadır. Birkaç şâhidede de alınlık kısmında kıvrık yaprak motifleri de hakkedilmiştir. Bazı örneklerde servinin ucu yana doğru eğik tasvir edilmiştir (Kat. no: 3,6,8). Servi ağacının her mevsimin zor koşullarına rağmen yeşilliğini hiç kaybetmeyerek güçlü kalabilmesi, dayanıklı oluşu, yaz kış yapraklarını dökmeden uzun yıllar yaşayan özelliği ile tasavvuf düşüncesindeki ölümsüzlüğün ve ölümden sonraki hayatın sembolü olmuştur. Bu düşünce servi motifinin ölümden sonraki hayatın sembolü olarak Türk- İslam mezar taşları üzerinde yer almasını sağlamıştır.⁴⁰ Bu konuda pek çok yorum olmakla birlikte ölen insan Allah'a kavuşmuş ve tevhide ulaşmıştır. Servi de görünüş itibarıyla birliği temsil ettiği kanaati hasıl olmuştur.⁴¹ İncelediğimiz mezar taşlarında kabartma bitkisel süslemeler ağırlıkta olup dönemlerinin süsleme anlayışına uyduğu gözlenmiştir.

İncelediğimiz mezar taşlarında nesneli bezeme unsuru olarak Bektaşî geleneğinin sembolü olan 12 köşeli teslim taşları yer almaktadır. Mezar taşlarında başlıktan sonra gelen

³⁷ Laqueur, *Hüve'l- Baki*, 130.

³⁸ Halit Çal, "Türklerde Mezar- Mezar Taşı", *Aile Yazıları* 8 (2010), 323.

³⁹ Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992), 17.

⁴⁰ Yusuf Çetin- Bahar Yayık, "Tasavvuf Düşüncesinde Servi Ağacı ve Türk- İslam Sanatındaki Yansımaları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 100 (2021), 488-89.

⁴¹ Ali Rıza Özcan, *İstanbul'un 100 Mezar Taşı* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2012), 12; Burhan Oğuz, *Mezar Taşında Simgeleşen İnançlar* (İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı, 1996), 18; Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*, 17.

ikinci önemli unsurdur. Hatta bazen Bektaşiliği simgelemekte kimi durumlarda başlıktan bile önde gelebilmektedir. Yapılan çalışmalara baktığımızda teslim taşlarının mezar taşlarında 19. yüzyılda yaygınlaştığını söyleyebiliriz.⁴² İncelediğimiz teslim taşlarını, mezar taşlarının boyun kısmında (Kat. no: 3,5) ya da kitabenin üst orta ya da yan kısmında (Kat. no: 6) konumlandırıldıklarını görmekteyiz. Genelde kabartma tekniği ile işlenmiş ve herhangi bir süs ya da yazı unsuruna rastlanmamıştır.

İslam medeniyetinde yazının, Kur'an-ı Kerim'in vahiy yoluyla yazıya geçirilmesiyle dini yönünün yanında estetik bir sanat formuna dönüştüğünü mimaride ve diğer sanatlarda müşahade etmekteyiz. Bu bağlamda hat sanatı cami, türbe, kitap ve mimari ögeler üzerinde hem dini anlamı koruyan hem de görsel estetiği öne çıkaran bir unsur olarak kullanılmıştır. Osmanlı dönemi kitabelerde yazı türleri arasından en çok tercih edilen celî sülüs ve celî talik çeşidi olmuştur.⁴³ İncelediğimiz mezar taşlarında kullanılan yazı çeşitleri, dönemsel farklılıklar göstermektedir. Erken dönemli 4 mezar taşında sülüs hat kullanıldığı (Kat.no: 1,2,7,5) diğer dört mezar taşında ise Tâlik hat çeşidinin (Kat.no: 3,4, 6,8) tercih edildiği tespit edilmiştir. Genel olarak mezar taşlarının kitabelerinde istifin çok yer almadığını söyleyebiliriz. Mezar taşlarındaki kitabe yazıları ise -7 numaralı mezar taşı hariç- nispeten itinalı ve güzel bir hatta sahiptir. Özellikle 1190 h./ 1777 m. tarihli Derviş Ali Dede ve 1212 h./ 1798 m. tarihli Ahmed Dede mezar taşındaki yazı daha büyük ve istifli olarak dikkati çeker. Hatta Ahmed Dede mezar taşı kitabesinin üçüncü satırında yer alan “Seyyid-Derviş” ifadesinde, yazı alanını dengeli kullanmak amacıyla iki “ۛ” harfi kullanmak yerine tek harfin kullanılması, hattatın istif kaygısı taşıdığını ve yazıda estetik dengeyi gözettiğini göstermektedir. Aynı tarihlerdeki başka bir örnekte Derviş Ali Dede'nin mezar taşındaki istifi ise daha yoğun ve dengeli olarak hakkedilmiştir. Aynı zamanda kabartma sülüs yazı çeşidiyle yazılan kitabenin satırları dikdörtgen panolar içerisinde şâhidenin üç tarafına yazılıdır. Bir diğer örnek olan 1311 H. /1893 M. tarihli

⁴² Çal, “17-20. Yüzyıl Mezar Taşlarında Bektaşilik”, 534.

⁴³ Kemal Özkurt- Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Türk- İslam Sanatında Kitabeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7/14 (2009), 277.

Muhammed Ali Baba'nın mezar taşı Hüseyini tac başlıklı olup kitabesi tüm gövdeyi kaplamaktadır. On bir satırlı mail olarak yazılan kitabenin ustaca yazılmış talik hattı göze çarpmaktadır. Erken dönem kitabelerde, sülüs geç dönemde ise talik hat çeşidinin tercih edildiği görülmüştür. Böylece yazı türlerinin kullanımı hat tarihindeki değişime uygun olarak seyretmiştir. Ayrıca kitabelerde herhangi bir usta adı veya imzasına rastlanmamıştır. Bu yüzden mezar taşlarının kimler tarafından yapıldığı ve sanatçıların kim oldukları tespit edilememiştir.

Mezar taşlarında gövde yüzeyi tamamen kitabe metnine ayrılmıştır. Kitabeler genellikle dikdörtgen panolar içine düz veya hafif meyilli olarak yazılmıştır. Mezar taşlarında yer alan metinlerin başında kullanılan "Hû" veya "Yâ Hû" ifadeleri, ölen kişinin bir tarikata mensup olduğunu göstermektedir. Bu tür başlangıçlar, özellikle tasavvufi gelenekle ilişkili kimliklerin ifadesi olarak yorumlanmaktadır. Bunun yanı sıra, "Hû Dost" ya da daha nadir rastlanan "Hakk Dost" gibi yakarışların varlığı, mezar taşının ait olduğu şahsın Mevlevî veya Bektâşî çevreyle bağlantılı olduğunu daha açık biçimde ortaya koymaktadır.⁴⁴ İncelediğimiz kitabelerde başlangıç sözü olarak 2 mezar taşında "Hû" (Kat. No: 3,6) bir tanesinde "Hüve'l-Bâkî (Kat. No: 8) yazılı olduğu tespit edilmiştir. Bu tür ifadeler, mezar taşlarının tasavvufi bir çevreye ait olduğunu gösteren sembolik dilin önemli bir parçasıdır. Kitabelerde başlangıç ifadelerinden ardından gelen bölümler genellikle, ölen kişinin adı, yaptığı hizmeti ve manevi kişiliğini öven ifadelerden oluşmaktadır. Bu bölümler çoğunlukla aruz vezni ile yazılmış beyitler şeklinde düzenlenmiştir. Genellikle ölen kişinin ismi mezar kitabesinde sonlara doğru yer alırken incelediğimiz kitabelerden 4 ve 7 numaralı mezar taşlarında kitabenin başında yer aldığı görülmektedir. Özellikle Hasan Baba (Kat.no: 7) ve Muhammed Ali Baba'nın (Kat.no: 6) mezar taşlarında, kişiliklerini ve dergâha yaptıkları hizmetleri anlatan beyitlerin estetik ve tasavvufi yönü dikkat çekicidir.

Erkeklere ait mezar taşlarında dergâhtaki görev ve statü durumlarını ifade eden bilgiler yer almaktadır. Tasavvuf geleneğinde, tarikat kurucusu ya da en yüksek manevi makama

⁴⁴ Laqueur, *Hüve'l- Baki*, 164.

sahip zatlar “Pîr” unvanıyla anılmaktadır. Bir tarikata gönül vermiş ve intisab etmek isteyen kişiye “muhib” denilmiştir. Bektaşî muhibi, belli bir eğitim sürecinden sonra bey’at töreniyle “derviş” unvanı alır, tâc giydirilir ve gerektiğinde “Dede” olabilir. Dervişlerden birine şeyhlik verilmesi durumunda, bu kişi dergâhında ya da evinde muhib ve derviş yetiştirme yetkisine sahip olur; ancak başka birine şeyhlik unvanı veremez. Hacı Bektaş Dergâhı’nda ise şeyhlik makamındaki babaya “Dede Baba” denilmiştir.⁴⁵ Halife unvanı ise en son derecedir. Şeyhe bir halife tarafından hilafet verilirse muhib yetiştirir, derviş yapabilir ve birine şeyhlik verebilme hakkını da elde eder.⁴⁶ Veli Dede ve Kabul Baba türbesindeki mezar taşlarında Derviş (Kat. No: 1,2,4), Baba (Kat. No: 3,6,7,8), Dede (Kat.no: 1,2,4,5), Halife (Kat.no: 2), Seyyid (Kat.no: 1,2) gibi görevini belirten ifadeler yer verilmiştir. Dikkatimizi çeken husus ise “Seyyid” ünvanının- Hz. Peygamber (s.a.v)’in soyundan olan- halife, derviş ve dede ile birlikte kullanılıyor olmasıdır. Halife Seyyid Mehmed Dede ve Halife Seyyid Ahmed Dede bu kapsamda öne çıkmaktadır. Kitabelerde rastladığımız bir diğer görev ifadesi “Post-nîşîn”dir (Kat. No: 6,7,8). Tasavvufta “Post” makam anlamına gelmektedir. Şeyhin oturduğu post tarikat pîrinin oturduğu posttur ve onu temsil eder. Nîşîn ise Farsçada oturmak fiilidir. Böylece posta oturan anlamına gelen post- nîşîn o tekkenin şeyhi demektir.⁴⁷

Tarikatlar geleneğinde, toplu ibadetler ya da dini-resmî törenlerde, hep bir ağızdan belirli bir makamla yapılan dua ve antlara gülbank denilmiştir. Özellikle Bektaşilikte gülbank okumak yaygın olup hemen her tören için ayrı içerikte gülbanklar tertip edilmiştir. Bu dualar, yapılan törenin ardından “gülbank çekmekle” görevli kişi tarafından okunur ve genellikle “Hû diyelim” sözüyle biter. Dinleyenlerde hep bir ağızdan yüksek sesle “Hû” diyerek katılım sağlar.⁴⁸ İncelediğimiz mezar taşlarında bu gülbankların yansıdığını görüyoruz (Kat.no: 1).

“Ya Allah Ya Muhammed, Ya Ali

⁴⁵ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 83.

⁴⁶ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 143-4.

⁴⁷ Gölpınarlı, *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 263.

⁴⁸ Mustafa İsmet Uzun, “Gülbank”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/232-235.

Pirimiz Sultan Hac-ı Bektaş-ı Veli

Göriccekler demine Hû.”

Bursa, göçmen iskanı yönünden önemli bir merkezdir. Bu nüfus çeşitliliği mezar taşlarına da yansımıştır. Böylece kitabelerde kişinin nereli olduğu gibi çeşitli bilgilere yer verilmiştir. Bursa’da Osmanlı dönemine ait araştırılmış 1571 adet mezar taşındaki yer adı geçen baş taşları %23 oranındadır ve Bursa’nın Balkanlar Bölgesinden çok göç aldığı düşünülürse bu oranın az olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁹ İncelediğimiz mezar taşlarının bir tanesinde Kadı köyü (Kat.no: 6), iki tanesinde Çalı köyü yer adına rastlamaktayız (Kat.no: 7,8). Çalı köyü hem Bursa’da hem de Edirne’de yer almaktadır. Kabul Baba’nın Edirne’de doğması ve burada Bektaşî tarikatı halifeliğini almış olması bu kişilerin Edirne’deki Çalı Köyünden olma ihtimalini de taşımaktadır.

İncelediğimiz mezar taşlarının malzeme olarak mermer olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan, günümüzde Mustafakemalpaşa ilçesinin maden çeşitliliği açısından oldukça zengin olduğu ve çok sayıda maden işletmesine ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Özellikle mermer rezervleri bakımından dikkat çeken bu bölge, tarihsel süreçte olduğu gibi bugün de mermercilik faaliyetlerini sürdürmektedir.⁵⁰ 19. yüzyılda salnâmelerde Kirmasti (Mustafakemalpaşa) kazasının maden yönünden zengin olduğu tespit edilmiş; kömür, demir ve manganez gibi madenlerin olduğu ama bunların işletilmediğinden bahsedilmiştir.⁵¹ Bölgede bulunan Osmanlı Dönemine ait diğer mezar taşları da mermer olup bu bilgiler ışığında mermerleri kendi bölgesinden temin etmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Baş şâhidelerde yer alan yazılarda Bektaşîlikle ilgili ifadelere rastlanması, kullanılan tac biçimleri ve teslim taşı gibi sembollerle birlikte bir mezar taşının Bektaşîlikle olan bağıni ortaya koymaktadır. Tek bir mezar taşında birden fazla Bektaşî unsura yer verilmiş olması,

⁴⁹ Halit Çal, “Bursa Şehri Osmanlı Mezar Taşlarında Aile, Hastalık, İş, Kişi, Tarikat, Vakıf, Yapı, Yerleşim Adları”, *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* 14 (2016), 116.

⁵⁰ Tamer Torunoğlu, “Mustafakemalpaşa Bölgesinde Maden Zenginliği”, *Mustafakemalpaşa Sempozyumu Bildirileri*, ed. Sezai Sevim, (Bursa: Mustafakemalpaşa Belediyesi, 2013), 197.

⁵¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Hüdavendigar Vilayeti Salnâmesi (HVS)*, Def’a 12 (Bursa: Matbaa-i Vilayet, H.1301), 322.

taşın tarikatla olan ilişkisini daha da kuvvetlendirmektedir. İncelediğimiz mezar taşları; Edhemî, Elifî ve Hüseyinî tâc başlıkları, kitabe metinlerinde geçen “pîr”, “baba”, “dervîş”, “dede”, “halîfe”, “dergâh” gibi tasavvufi unvanlar ve teslim taşı gibi öğeleri içermeleri bakımından, Bektaşî kültürünü, tarihsel arka planını ve sosyal yapısını yansıtan önemli belgeler niteliğindedir.

Saha çalışmamız sırasında, Çamlıca ve Kabulbaba yerleşimlerinde bulunan bu mezar taşlarının gerek doğal etkenler gerekse insan kaynaklı müdahaleler nedeniyle ciddi ölçüde zarar gördüğü tespit edilmiştir. Bu çalışmamızın temel amacı, tarihi birer belge ve sanat eseri niteliği taşıyan bu mezar taşlarının korunmasına katkı sunmak; aynı zamanda Türk sanat tarihi ve kültürel mirası açısından taşıdıkları önemi vurgulamaktır.

Kaynaklar | References

- Atasoy, Nurhan. *Derviş Çeyizi*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı, 2000.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Hüdavendigâr Vilayeti Salnâmesi (HVS)*. Def'a 12. Bursa: Matbaa-i Vilayet, H. 1301.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Hüdavendigâr Vilayeti Salnâmesi (HVS)*. Def'a 25. Bursa: Matbaa-i Vilayet, H.1316.
- Çal, Halit. "17-20. Yüzyıl Mezar Taşlarında Bektaşîlik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 104 (2022), 491- 551.
- Çal, Halit. "Bursa Şehri Osmanlı Mezar Taşlarında Aile, Hastalık, İş, Kişi, Tarikat, Vakıf, Yapı, Yerleşim Adları". *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* 14 (2016), 105-143.
- Çal, Halit. "Türklerde Mezar- Mezar Taşı". *Aile Yazıları* 8 (2010), 295-332.
- Çetin, Yusuf-Yayık, Bahar. "Tasavvuf Düşüncesinde Servi Ağacı ve Türk- İslam Sanatındaki Yansımaları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 100 (2021), 485- 514.
- Çetin, Onur. "Osmanlı Mezar Taşları Etrafında Gelişen Kültür ve Medeniyet Dünyası Üzerine Bir İnceleme (Eyüp Örneği)". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 1(2) (2009), 113-122.
- Gülgen, Hicabi. *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Gündüzöz, Güldane. *Tasavvuf Kültüründe Tâc Sembolizmi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Güzel, Emine. *Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2023.
- Kaplanoğlu, Raif. "Bursa ve Çevresinde Alevi/Bektaşî Kültürü". *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*. ed. Nilüfer Alkan Günay. 629-684. İstanbul: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2019.
- Kaplanoğlu, Raif- Kaplanoğlu, Ozan. *Bursa'nın Göç Tarihi*. Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2013.
- Kaplanoğlu, Raif. "1844 Yılında Temettuat Defterlerine Göre: Kirmasti/M.Kemalpaşa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı". *Mustafakemalpaşa (Kirmasti) Sempozyumu (7-8-9 Ekim 2011) Bildirileri*. ed. Sezai Sevim. 155-172. Bursa: Mustafakemalpaşa Belediyesi, 2013.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1922.
- Karamağaralı, Beyhan. *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- Köseoğlu, Mehmet Akif. "Derviş Başlıklarının Mezar Taşlarına Yansımaları". *İstanbul'un Simge Taşları*. haz. Fatih Dalgacı. 265-285. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2019.

- Laqueur, Hans-Peter. *Hüve'l-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. çev. Selahattin Dilidüzgün. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Maden, Fahri. "Bektaşilikte Giysi ve Sembol olarak Tâc". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 60 (2011), 65-84.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Oğuz, Burhan. *Mezar Taşında Simgeleşen İnançlar*. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı, 1996.
- Öngören, Reşat. "Osmanlı Türkiye'sinde Tarikatlar". *Türkiye'de Tarikatlar*. ed. Semih Ceylan. 55- 94. İstanbul: İsamYayınları, 2015.
- Özcan, Ali Rıza. *İstanbul'un 100 Mezar Taşı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2012.
- Özkurt, Kemal- Tüfekçioğlu, Abdülhamit. "Türk- İslam Sanatında Kitabeler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7/14 (2009), 275-295.
- Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyim ve Terimler Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Torunoğlu, Tamer. "Mustafakemalpaşa Bölgesinde Maden Zenginliği." *Mustafakemalpaşa Sempozyumu Bildirileri*. ed. Sezai Sevim. 197- 206. Bursa: Mustafakemalpaşa Belediyesi, 2013.
- Uğur, Elif. "Mustakemalpaşa'nın Gönül İklimine iz Bırakanlar: Dedeler". *Mustafakemalpaşa'da İz Bırakanlar Sempozyumu*. ed. Mefail Hızlı- Doğan Yavaş. 121- 125. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2015.
- Uluocak, Mustafa. "Kabul Baba Köyü Maktel-i Hüseyin Nüshasında Keramet Motifleri". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 8 (2019), 2006-2021.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Gülbank". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/232-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Yahşi, Barış. "Kabulbaba Zatı ve Kabulbaba Köyü'ne Etkisi." *Mustafakemalpaşa'da İz Bırakanlar Sempozyumu*. ed. Mefail Hızlı- Doğan Yavaş. 180- 182. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, 2015.
- Yaşayanlar, İsmail. *19. Yüzyılda Kirmasti (Mustafakemalpaşa) Kazası'nın Sosya-Ekonomik Durumu*. Bursa: Mustafakemalpaşa Belediyesi, 2013.